

բև անուանէն հանուած ձև ու վէպ մ'է Ստարիու:

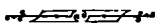
Ե. Այսպէս միջին դարու հայ լեզուն ոսկր չունի, և ամէն կողմ կը դառնայ անարգել, կը քնանային՝ կ'արթննային, և Հայոց առաքելական ցուցակին մէջ նոր անուն մը կը բուսնէր: Պէտք չկար որ հինքերէն աւանդուէին. իրենց կ'արձաւ նազրէին, և հասարակական պատմական կը լինէր: Շնորհակալ լինելու ենք՝ որ զէթ երկար վէպեր չհիւսեցին անոնց մասին: Պարզ ակնարկութիւնք են միայն, ազգասիրութեան վայրկենային ցոյցեր, հերքելիք այն դիրւութեամբ և իրաւամբ որով ըստեցան: Եւ բոլորն ալ ժ դարէն այս կողմ, ուստի և զուրկ են պատմական ամէն հեղինակութենէ, մանաւանդ թէ հակառակ հնոց ու մերժող զիրար, որպէս զի մեր ալ մեր կարգին անաշխատ և անկասկած դուրս թափենք զանոնց հայ եկեղեցւոյ պատմութենէն, որոյ մէջ աւելի կամ պակաս չափով տեղ տուին անոնց՝ Զամբան¹, Ալիշան², Օրմանեան³ և ուրիշներ:

Եւ վերջապէս ինչ տարօրինակ պահանջ եղած է և կը մնայ մերը, մինչդեռ Եղեմիա իւր առաքելալը սիրայօժար ընդունուած ու խաղաղութեամբ վախճանած կը պատմէ իւր մէջ, մեր ցով փոխադրել զայն կենդանի, և անոր հետ մեր հողին վրայ բերել թափել այնքան առաքելալներ, անարգել ու կոտորել տալ զանոնք ամեննէն խուժողութեան անկներով, հնոց, առիւծներ, ցուր, մորթագեղձութիւն, խաչ և սուր: Ասով մեր հին զրիչներն ուզեցին աւելի քաղաքակիրթ ցուցնել զմեզ քան զեղեակիւս: և կամ փառք մ'էր արդեօք՝ ձրի Հայաստանի վրայ հրաւիրել Փրկչին առ Երուսաղէմ տուած կշտամբութիւնը՝ թէ «կոտորէիր զմարգարէս և քարկոծ անէնիւր զառաքելալսն առ քեզ»: Հրաժարինք այդ ձախորդ ու մտացածին պար-

ծանցներէն, զորս մեր նախնիք թողուցին մեզ անգիտակցաբար, և իրականութեան փարինք:

(Շարայաբերի)

Հ. Վ. ՀԱՅՈՒՆ

ԴԻՏՈՂ ՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«ՀԱՅԵՐԷՆ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐ» ՈՒՆ՝

(Շար. տես Բազմ. 1927 էջ 14)

Զ. — Հոլարան (էջ 21-2).

Պ. Աճառեան Առձեռնի մեկնութեան չէ հանած, և կ'ուզէ այս բառին համար «ըմբշմարտունիութիւն հանուելու, մերկանալու տեղ» գրած ըլլար բառգիրքը: Սխալ ենթադրութիւն է թէ Առձ. իր նշանակութիւն «հոլ» = հոլ = խումբ = ժողով իմաստներէն առած ըլլայ. այլ՝ հոլոնեմ, հոլոնեմ բայէն որ բանալ, պարզել, մէջ տեղ հանել կը նշանակէ, ա. նշիկ օրինակները: Ուստի հոս «հոլարան» կամ լաւ ևս «հոլարան», ըսել է բաց տեղ, կրկէս, ազոն, տեսարան = scena: «Առ ցերեզմանօք յաժիւ, այր առ այր և յոյ առ յոյ մարտատեսիկ հոլարանի» ը, սապէս կարելի է թարգմանել. Այս պատերազմի կերպարանք ունեցող հրկեմիւն (մէջ), մարդ մարդու, և խումբ խումբի ցով կը թափառին զերեզմաններու շուրջ: Առձեռնի տուած մեկնութիւնը ամենապարզ է, իմաստին յարմար և լաւագոյն:

Է. — Առուգնայք (էջ 56).

Դատաստանագրքի բնագրին և ամենահին օրինակները «Ասեանք» և «Ասեանքութիւն» կը գրեն: Ուստի տգէտ օրինակողի մը սխալը՝ հարկ չկայ մեզ կանոն ընենք, և իբր երբ բան մը արգենք:

1. Զամբ. Ա, 298. — 2. Ար. քրիս. 22-23, 41-47 էւ. — 3. Ար. քր. 30, 45-46.

1. Հր. Աճառեան. Տգ. Վեհերիկ 1913.

Ը. — Գաղղեր (Էջ 58).

Բնագիրն, հնագոյն օրինակը և ընտրե-
լագոյնը՝ այս բառը չունին. կը գրեն
«վարչամակ» և կարբապատս ձարմանգուս»:
Մեր երկու ձեռագիրը միայն Թ. Թ. 993,
451 (ԺԷ—ԺԲ դարուն) ունին «Ջաղղեր».
որ հայերէն չէ հմմ. *Calceus* = կօշիկ են:
Իսկ «կարբապատ» բառին համար, Պ.
Աճառեան կ'ըսէ Թէ Աճ. Ժ մեկնութիւնը
«ուղիղ չէ, աւելի ուղիղ է Բաստամանն»:
Ճիշտ չէ այդ վճիռը. Բաստամանն ու
Աճռեանը նոյն մեկնութիւնը կու տան:
Բաստամանն կը գրէ (տ. էջ 264, ծնթ.
556). «կարբապատ, որ նշանակում է
սրտեղբերի փարոյր», որուն կովկասի մէջ
Հայք պաճոյճ կ'ըսեն և վրացիք պաճիւի:
Աճռեանը, կարբապատ = ձիւրք փարոյր:
Ընթերցողը կը տեսնէ արդէն որ երկուքն
ալ ճիշտ մի և նոյն բացատրութիւնը կու
տան. առաջինը ռուսահայերէն, միւսը՝
պոլսահայերէն:

Թ.. — Թեգնեքերան (Էջ 60).

Բնագիրն և հին ու ընտիր օրինակը
«Էւ Թեգանիքն դիպակաւ» կը գրեն:
Միայն երկու օրինակը (ԺԶ—ԺԷ դարուն)
Բաստամանի օրինակին պէս ունին «թեգնե-
քերանն դիպկով»:

Ժ. — Կիսավաստակ (Էջ 62).

Տրուած մեկնութիւնը շատ լաւ է: Սա-
կայն կը թելագրենք «Նոր Բասեք»-ուն
ազնիւ հեղինակին և մեր բոլոր ընթեր-
ցողաց, Թէ՛ Բաստամանցի օրինակին գոր-
ծածած «հարախալ» բառը սխալ է, և
ռամկին աղաւաղ հնչմամբ գրուած: Բա-
սին նախնական և բնիկ ձևն է «ՀԱԿԱ-
ՐԱՇ», ինչպէս կը գրէ մեր բնագիրն, հնա-
գոյն և ընտրեղագոյն բոլոր օրինակը:
Բնագիրը, դատաստանագրքի ցանկին մէջ
(հմմ. էջ 122), սկիզբը գրած է «հարա-
խալաց». բայց սխալն անդրադառնալով՝
Բէն Կէնի փոխքն է և Կէնը՝ Բէն. սա-
կայն ասով ալ գոհ չէ եղած, այլ բասին

վրայ՝ տողի մէջ գրած է ուղիղ ձևը «ՀԱ-
ԿԱՐԱՇ», և 562 էջին մէջ ևս այսպէս
գրած է ուղիղ ձևով: Բառը զուտ հայե-
բէն է և կը նշանակէ կիսառական աշխա-
տաւոր, կիսավաստակ, (տե՛ք. օրթմաղ).
գեղեցիկ բառ մ'է այս և ընդհանուր գոր-
ծածութեան յանձնարարելի: — Մեր 22,
Թ.Թ. 993, 451 զԼ. ՄԼԷ վերնագիրը կը
նշանակեն «վասն մարտկերոյ և մշա-
կաց». տ. էջ 615, էջ 175: Հակարաշ
բառին տեղ «Մարապ» (լաւ ևս) Մորա-
պիւր՝ որ զուտ արաբերէն է, և կը նշա-
նակէ «բանի մը չորրորդ մասն, ցատորդն
առնուլ». Ռուսկասա բային անց. դերբայն
է, ար.: Երկու ձեռագիրներն ալ ԺԷ—ԺԶ
դարուց են:

ԺԱ. — Պատառել (Էջ 68).

Աճառեան կ'ըսէ. «Հոս կը նշանակէ
կողոպտել»: — Ոչ, այլ կը նշանակէ
պատը ծակել, յանալ, պատռել: Որովհետեւ
աս բառը, զբարբառ «Ական հատանել»
«Ականահատ» բացատրութեանց ռամիկ
թարգմանութիւն է. արդ «ական հատա-
նել զտան» կը նշանակէ տան մը պատերը
փորել, պատռել, ծակել. հմմ. ՄՏԹ. ԻԴ,
43 «Էթէ գիտէր տանուտէրն յորում ժա-
մու գող գայ, հսկէր, և ոչ տայր թոյլ
ական հատանել զտան խոյր», ուր լտ.
födere, յոյն. δειροσθῆναι = փորել =
պատռել կը թարգմանեն: — Բնագիրն
ունի «Ականահատաց»:

ԺԲ. — Պոռքսետորայ (Էջ 68).

Ձեռագրաց տարբերութիւնները յիշելէն
վերջ՝ կը յաւելու Պ. Աճռ. «Ըստ իս պէտք
է սրբագրել «Պոռքսետոր», իբր լտ. pro-
sequi բառէն»: Բայց այդ սրբագրութիւնը
կարելի չէ ընդունիլ: Նախ, որովհետեւ
յոյր ձեռագրաց հակառակ է, հետեալաբար
քմահանոյ: Երկրորդ՝ որովհետեւ բառիս
արտաքին կազմը, հնչումն են, չի մերժեր
որ յունարէն ըլլայ: Բնագիրը «Պոքքսե-
տորայն» կը գրէ: Դատաստանագրքի այս
մասը (հմմտ. Ձեռգ. էջ 529-535) Մի.

ունեցող»։ Լաւ է։ Բայց աւելի որոշ պիտի ըլլար ըսելն «երեք անձն ունեցող»։

ԺԶ. — Ժամակ (էջ 92)։

Այս բառին վրայ երկարօրէն խօսուած է և գրուած։ Դուրեան Սրբազանի և Պ. Աճառեանի տուած մեկնութիւնը՝ միակ պարզ, խելացի և ճիշտ է. Ժամակ բառ մը օրինակն մէջ զոյութիւն չունի. բառը «Ժամանակ» է, զոր օրինակողը սխալ գրեր է ան մասնիկը մոռնալով։

Այսպիսի սխալներ սովորական են ձեռագրաց մէջ այսպէս օր. ձեռագիր մը կը գրէ. «անգաւաւտի» = անգոստի, «յեկեցի» = սարկաւանս ևն։ Ողջմտութիւնը և տեղւոյն իմաստը բնական է չեն ներեր մեզ ասոնք նոր բառ համարիլ կուրօրէն, որով հարկ է սրբագրենք զրչին վրիպակն և ըսենք. «Անգոստի», «Յեկեցի», «Սարկաւանգունս»։

(Շարունակելի)

Հ. ԳՐԻԳՈՐ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼՔ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍԸ՝

Ինչ որ արուեստի վերաբերեալ առարկայ ցուցադրում է Հոռոմ, մեր Թուականի առաջին դարերէն սկսած, նա կրում է Աղեքսանդրեան դրոշմը։ Եօթներորդ դարու կէսին, Յաւիտեանական քաղաքը կիսով չափ աւելի բիւզանդական դարձած էր։ Ոչ իւր շինուածապետեալ, ոչ իւր վարձկան նախըքեարներու մտքից անցել էր երբեք քրիստոնէական արուեստ մը հանճարաստեղծել։

Պաշտօնական գիտութիւնն փորձեց և դաժն վերագրել քայքայուած Յունաստանին, այն ամէնը ինչ որ ամբարուած էր պարսպաւեր Հոռոմում։ Սակայն յունական ճարտարապետութեան համակիրներ, բոլոր իրենց նախածնունդութեամբ, աւելի յառաջադիմութիւն մի պիտի չկարենային ցուցադրել քան փայտածածը թաղիլիկաներու տիպաբը։

Միջերկրականի յունական ոճի փոխանակութիւնը, Սիւրբոյ և Հայկական երկիրների գմբեթաւոր ճարտարապետութեան հետ, անդրադարձում է Ստրիչկովսկին, կարելի եղած չէ հասկանալի լինել առա-

ջիններուն, բայց եթէ երբ արդէն վերջինս վաղուց իւր կատարելութեան հասել էր։

Այն ժամանակներում երբ Հոռոմայեցիք տարւում էին յօշոտուելու կրկէսին մէջ, կամ ապաստան էին փնտռում Գետնադամբանների տղամոտ և մութ նկուղների մէջ, անդին Արևելքում քրիստոնէական հասարակութիւններ ազատաբար զարգանում էին Պարսից պետութեան սահմանների մէջ։ Լատինի սիրահար պատմիչներն, իրենց գիրքնք կարծում են տիեզերքի կեդրոնումը լինելու Նոքա պարզմտութեամբ տղէտ մնացել են կամ մոռացութեան տուել, կամ կամակրորութեամբ կեղծած որ նոր հաւատքը Արևմուտքից անհամեմատ արագութեամբ տարածուեց Արևելքում՝ այն ստեղծագործելու կենսունակ ժողովուրդների մէջ։

Կան ձեռագիրներ որ ցոյց են տալիս քրիստոնէական շինութիւնների գոյութիւնը Ատիաքեանում, անոր քան Տիգրիսը, երկրորդ դարից սկսած։ Սասանեանց հալածանքը այն ատեն միայն սկսուեց Հայաստանի մէջ, երբ քրիստոնէութիւնն պետական կրօնը հռչակուեց, և ապա անցաւ

1. Revue des Arts Asiatiques, 1926 N. 1. Paris.